

Párok politikai homofíliája és ennek hatása a pár jóllétére Magyarországon¹

Political homophily of couples and its effect on the couple's well-being in Hungary

Stefkovics Ádám² – Sik Endre³

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2023.1.2>

Beérkezés: 2022. 10. 03.

Átdolgozott változat beérkezése: 2023. 01. 16.

Elfogadás: 2023. 02. 08.

Összefoglaló: A hamis közhelyek egyike lehet, hogy „az ellentétek vonzzák egymást”. A politikai homofília szakirodalmi alapján inkább az várható, hogy a párkapcsolatokban a párok tagjainak politikai identitása és magatartása hasonló, ami jól visszavezethető pszichológiai törvényszerűségekre. Keveset tudunk azonban arról, hogy a politikai homofíliának van-e pozitív hatása a párkapcsolatokra vagy az egyének jóllétére. Tanulmányunk a magyarországi párok politikai identitásában és viselkedésében tapasztalt különbségek kialakulásának folyamatát és ennek a párok egyéni és „páros” boldogságára gyakorolt hatásait vizsgálja. Adatforrásunk a KSH Háztartási költségvetési és életkörülmény 2015-ös adatfelvétele. Elsőként logisztikus regressziós modellekkel tártuk fel az identitás (bizalom)- és a különböző politikai részvétel alapú homofíliát alakító tényezőket, majd ezen politikai homofília változók hatását vizsgáltuk a boldogságra többszintű modellekkel. Az eredmények azt mutatják, hogy mind az identitás-, mind a részvételi politikai homofília gyakori a párok között, ám nem általános. A házasság, a végzettség és a lakóhely bizonyultak a politikai homofíliát determináló legfontosabb faktoroknak. A részvételi politikai homofília pozitív hatással van a párok tagjainak boldogságára, vélhetőleg azért, mert a politikailag homofil párok sikeresebben kerülnek el a politikai konfliktusokat, és ritkábbak közöttük azok az értékbeli nézetkülönbségek, amelyek fontos kérdésekben (például a gyermeknevelés során) problémákat okozhatnak.

Kulcsszavak: politikai homofília, identitás, részvétel, boldogság

Abstract: One of the false clichés may be that “opposites attract”. Rather, the literature on political homophily suggests that the political identities and behaviors of members of couples in relationships are similar, which may well be due to psychological laws. However, little is known about whether political homophily has a positive effect on romantic relationships or on the well-being of individuals. Our study examines the process of differences in the political identity and behavior of couples in Hungary and its effects on individual and couple happiness. Our data source is the 2015 KSH Household budget

1 A kutatást (Kapcsolati tőke a háztartáson belül) az NKFIH (K131947) támogatta.

2 Társadalomtudományi Kutatóközpont, email: stefkovics.adam@tk.hu

3 Társadalomtudományi Kutatóközpont, email: sik.endre@tk.hu

and living conditions survey. First, we used logistic regression models to explore the factors shaping political identity (trust) and various political participation-based homophily, and then we investigated the impact of these political homophily variables on happiness using multilevel models. Results show that both identity- and participation-based political homophily is common among couples, but not universal. Marriage, education and residence were found to be the most important determinants of political homophily. Participatory political homophily has a positive effect on the happiness of couple members, presumably because politically homophilic couples are more successful in avoiding political conflict and less likely to have value differences that can cause problems, for instance in raising children.

Keywords: political homophily, identity, participation, happiness

Bevezetés

Bevezetésképpen a címben szereplő két kulcsfogalomról, a politikáról és a „párról” szólunk röviden. A *politika* többféleképpen (s ezért egyidejűleg akár eltérő módon) is jelen lehet egy háztartás életében: mint egy párt/mozgalom által megtestesített érték vagy világnézet iránti elkötelezettség, mint fontos társadalmi ügyek melletti kiállás vagy mint érdeklődés/részvétel. Mi egy, a politikai viselkedéssel szorosan összefüggő, értékrendi elemet és két, a politikában való részvételt közelítő változót vizsgálunk, vagyis azt feltételezzük, hogy mivel a háztartás politikához való viszonya többféleképpen is megnyilvánulhat, ezért több értékrendet, illetve viselkedést közelítő változóval próbáljuk megismerni ezt a jelenséget. Úgy véljük, hogy a politikai viselkedésre ható értékrend elemzése azért fontos, mert ez erősen kihathat az egyén identitására, s ezen keresztül a pár tagjai közötti konfliktusmentes vagy attól terhelt viszony létrejöttének esélyére, ami viszont kihat (lásd később a túlcsoportulás jelenséget) a háztartás egészének működésére. A politikai részvétel – az előző összefüggésen túl – a háztartás idő- és pénzgazdálkodásával is közvetlen összefüggésben áll, s ezáltal a pár tagjai közötti egyeztetés, tárgyalás, alkudozás tárgya lehet.

Az elemzés nem a *háztartás* egészét, de nem is a háztartás tagjait egyenként célozza, hanem a háztartás gerincét alkotó pár két tagjának (a „párnak”) egymáshoz képest hasonló vagy eltérő politikai attitűdjeit/viselkedését vizsgálja. Az, hogy nem maradunk meg a háztartás egészének aggregált elemzési szintjén, azért hangsúlyozandó, mert ily módon túllépünk a háztartásnak a politikában „fekete dobozként” való megközelítésén. Ugyanakkor az, hogy nem korlátozzuk az elemzést az egyének viselkedésére, azt jelenti, hogy elkerüljük a módszertani individualizmus csapdáját, vagyis azt, hogy a háztartás csupán laza kerete egymástól független egyéni döntéseknek.

Tanulmányunk két kérdésre keresi a választ: (1) Milyen tényezők okoznak homo-, illetve heterofíliát egy pár tagjainak (egyéni és „párba rendezett”) politikai gondolkodásában és viselkedésében? és (2) Hatással van-e, s ha igen, hogyan, a politikai homo- és heterofília a pár tagjainak boldogságára?

A politikai homofília

A hamis közhelyek egyike lehet, hogy „az ellentétek vonzzák egymást”. Legalábbis a szakirodalom a hatvanas évek óta empirikus bizonyítékok sokaságát nyújtja arról, hogy az emberek inkább a hozzájuk hasonlók felé gravitálnak, és elkerülik a tőlük különbözőket (Byrne–Griffitt–Stefaniak 1967, Dustin–Alfonsin 1971). Nincs ez másként a politika esetében sem (Martin et al. 1986). Egy közelmúltbeli kutatás alapján az Egyesült Államokban a demokraták 82 százaléka, a republikánusok 74 százaléka ugyanúgy szavaz, mint a párja (Fangmeier et al. 2020). A politika olyannyira meghatározó, hogy az egyének fizikailag is jobban vonzódnak azokhoz az egyénekhez, akik hasonló politikai nézeteket vallanak, illetve drámaian romlik azon egyének külső megjelenésének megítélése, akikről kiderül, hogy más politikai csoporthoz tartoznak.⁴

Minél polarizáltabb egy társadalom, annál láthatóbbá válnak az egyének politikai véleményei (Iyengar–Westwood 2015), és a politika annál nagyobb hatással lesz az élet „nem politikai” területeire is (például az egészségügyre: Hersh–Goldenberg). Következésképpen a politikai szempontok felértékelődhetnek a párválasztásban, és a párkapcsolatok működésében is. Míg 1958-ban az Egyesült Államokban a választadók 25-33 százaléka üdvözölte volna, ha gyermeke a saját pártjával szimpatizáló párt választ, addig ez az arány 2016-ra 60-63 százalékra emelkedett (Enochs 2017). A pszichológiai szakirodalom alapján feltételezhetjük, hogy a politikai polarizáció emelkedése a politikai homofíliát az emberek mikrokörnyezetében is felerősíti. Iyengar, Konitzer, és Tedin (2018) panelvizsgálatok eredményeit elemezve mutatták be, hogy a házastársak közötti és az intergenerációs pártosság egyezése nőtt az elmúlt ötven évben az Egyesült Államokban (miközben a nem politikai preferenciák homogenitása nem változott).

Huber és Malhotra (2017) a politikai homofília három típusát különböztetik meg. A homofília megvalósulhat a *politikai identitás* mentén. Idetartozik az ideológiai vagy pártszimpátia szerinti homofília. A politikai identitásra a szakirodalom korán kialakuló, stabil identitásként tekint, amely fontos szerepet tölt be az egyének integrációjában (Campbell et al. 1960). A párok *politikai ügyek* mentén elfoglalt pozícióját nem határozza meg teljes mértékben a politikai identitás, ezek az attitűdök a politikai identitáshoz képest gyorsabban és könnyebben változnak, és ennek megfelelően gyengébb is csoportképző erejük. Végül a *politikai részvételi* homofília arra vonatkozik, hogy a párok hasonló mértékben vesznek részt a politikai életben.⁵

A pár két tagjának politikai nézetei nem feltétlenül homogének. Elképzelhető, hogy a pár bizonyos szempontból homofil, más szempontból azonban heterofil: másként, lehet például, hogy egy pár tagjainak hasonló a politikai identitása, de míg az egyik fél aktívan részt vesz a politikában, addig a másik esetleg csupán érdeklődik a politika iránt.

4 Lásd Easton–Holbein 2021, Huber–Malhotra 2017, Mallinas–Crawford–Cole 2018, Nicholson et al. 2016 kísérleteinek eredményeit.

5 A politikai részvétel ugyanakkor összetett jelenség és különböző formákat ölthet. Szabó és Gerő (2019) a hagyományos (kapcsolatteremtés politikussal, pártvétekenység stb.), a közvetlen (tiltakozó levél, tüntetés stb.), a helyi (helyi közösségi események, lakossági fórumok szervezése) és az online (lajkolás, posztolás stb. politikai témában) politikai részvételi formákat azonosították. A szerzők erős korrelációt találtak a különböző formák között.

A párkapcsolaton belüli politikai homofília létrejöttét többféleképpen lehet magyarázni. Egyrészt a politikai szempontok már a párválasztásnál szerepet játszhatnak, tehát az eleve hasonló politikai nézeteket valló egyének gravitálnak egymás felé (*párválasztási homofília*). Mivel az értékek és attitűdök kritikus alapkövei az identitásnak (Hitlin 2003), az emberek, érzékenyek lévén az ideológiai különbözőségekre, inkább a hasonlóságot keresik (Klofstad–McDermott–Hatemi 2013). Ezzel összefügg az az alapvető pszichológiai felismerés, hogy az emberek törekednek a konfliktusok és az egyet nem értés elkerülésére, a kognitív diszonzancia (Festinger 1962) csökkentésére. A politikai affiliáció ráadásul olyan csoportképző tényező, amely kulcsfontosságú lehet az egyén integrációjában, s ezért ennek védelme fontos lehet az egyén számára (Van Zomeren–Postmes–Spears 2008). Kevés bizonyíték van arra,⁶ hogy az egyének kifejezetten azonos politikai nézeteket valló párt keresnének,⁷ gyakoribb, hogy a párválasztás kudarcba fullad, amikor a politikai nézetkülönbségekre fény derül (Mallinas–Crawford–Cole 2018), különösen, ha ez a különbözőség a politikai közösséget és annak értékrendszerét fenyegetheti (Cottrell–Neuberg 2005).

Az is könnyen elképzelhető, hogy bár politikai szempontok közvetlenül nem játszanak szerepet a párválasztás során,⁸ azonban más attribútumok, amelyek szorosan összefüggnek a politikai nézetekkel (*társas homofília*), nagyon is. Ha például egy adott egyetemen tanuló két bölcész azért vonzódik egymáshoz, mert mindketten ugyanott tanulnak bölcészetet, ugyanakkor mindketten tudván tudják, hogy az adott egyetemen képződő bölcész diplomások általában kormánykritikusak, akkor ez közvetett módon politikai homofiliához vezet.

A harmadik lehetőség, hogy a politikának se közvetlen, se közvetett szerepe nincs a párválasztásban, ez esetben viszont a két fél politikai nézetei a pár életútja során „idomulnak” egymáshoz (*attitűdkonvergencia*). A párválasztás közgazdasági megközelítése, például a társadalmi konformitás elmélete (Downs 1957) alapján az emberek gyakran racionális szempontokat is figyelembe vesznek a párválasztás során, aminek része lehet politikai nézeteik közelítése is. Belátható, hogy az ilyen összecsiszolódás a párkapcsolat sikerességének fenntartása érdekében egy potenciálisan veszélyes konfliktusfelületet küszöböl ki.⁹

Az internetes párkeresés során generálódó digitális adatok elemzése jó lehetőséget adott az elmúlt évtizedben a párválasztás mechanizmusának mélyebb megértésére. Az ilyen adatokat felhasználó tanulmányok megállapítása szerint a politika

6 De például Iyengar, Konitzer és Tedin (2018) azt találták, hogy a politikai egyetértés a tagok között már a párválasztásnál jelen lehet, és nem találták nyomát annak, hogy idővel erősödne a homofília.

7 Friss magyarországi adatok szerint (Policy Solutions 2022) a fideszesek 58 százaléka el tudja képzelni, hogy olyannal létesítsen romantikus kapcsolatot, aki az ellenzéki összefogás listájára szavazott, az ellenzéki összefogás szavazóinál pedig a Fidesz szavazókra vonatkozóan ugyanez az arány 56 százalék volt.

8 Alford et al. (2011) 30 ezer virginiai pár adatainak elemzésével cáfolták a társas homofília szerepét azzal, hogy a pár két tagjának politikai preferenciái közötti korreláció (a szociodemográfiai jellemzők kontroll alatt tartása után is) számottevőenke bizonyult.

9 A 3. lábjegyzetben idézett (Iyengar–Konitzer–Tedin 2018) kutatás eredményeivel szemben többen arra jutottak, hogy a politikai homofília idővel mégis növekedhet, ugyanis ennek mértéke nagyobb azoknál a pároknál, akik régebb óta vannak együtt (Stoker–Jennings 1995, 2005, Zuckerman–Fitzgerald–Dasovic 2005, Alford et al. 2011). Továbbá Stattin és Korol (2021)SD = 3.01 svéd párok paneladatain talált arra bizonyítékot, hogy a párok egymáshoz igazítják politikai érdeklődésüket (vagyis, hogy mennyire érdeklődnek a politika iránt), majd a pár felbomlását követően egyfajta visszarendeződés történik.

önmagában is fontos tényező lehet a párkeresésben, és az egyének nagyobb eséllyel közelednek a hasonló politikai nézeteket vallókhoz (Hitsch–Hortaçsu–Ariely 2010, Klofstad–McDermott–Hatemi 2013, Easton–Holbein 2021). Huber és Malhotra (2017) azt találták, hogy a párválasztás során a politikai homofília ugyanannyira fontos, mint az iskolázottsági homofília, és kétszer olyan fontos, mint a faji homofília. Más kutatások igazolták, hogy a politikai nézetkülönbség jóval fontosabb szempont a személyközi kapcsolatok megítélésénél, mint például a faji előítéletek, a kompetencia, a hatalom, a szimpátia (Chambers–Schlenker–Collisson 2013, Koch et al. 2016), vélhetőleg azért, mert átfogó információt nyújthat az egyének érzéseiről, gondolkodásáról, értékeiről. Ez úgy is felfogható, hogy a politikai nézetazonosság nem önmagában fontos, hanem azáltal, hogy (miként ezt a közgazdaságtan signaling elmélete sokféleképpen demonstrálja¹⁰) a másként nem megismerhető jellemvonások terén megtalálható hasonlóság nagy esélyét jelzi.

A párok politikai homofíliája megnövelheti az intergenerációs politikai homofíliát is. A gyermek tanulási folyamatának, illetve a szülői minták elsajátításnak egyik kulcsa a szülők mintaátadásának *konzisztenciája* (Jennings–Stoker–Bowers 2009). Korábbi kutatások arra világítottak rá, hogy minél nagyobb a politikai homofília a párok között, annál sikeresebb a politikai ideológiák (és kevésbé a pártszimpátiák) továbbadása (Jennings–Niemi 1974, Jennings–Stoker–Bowers 2009, Rico–Jennings 2016).^{11, 12}

Feltételezhetjük végül, hogy a mikroszintű politikai homofília nem független a makroszintű politikai polarizáció mértékétől, s mivel a politikai polarizáció Magyarországon európai összehasonlításban is kifejezetten erős (Patkós 2018), illetve növekszik (Gerő–Sik 2022), ezért nem meglepő, hogy a párok politikai homofílián alapuló önvédelme erős, hogy ezzel mintegy kizárják a külvilág megosztó hatását a belső világból. Így például 2014-ben a házasságban élő magyarok 60 százaléka, de még a kisebb elkötelezettséget feltételező élettársi kapcsolatban élők 49 százaléka is hasonlított párjára választási részvétel szempontjából, és a párok 63, illetve 52 százaléka volt homofil pártpreferencia szerint (Kelemen 2015). Ugyanakkor a házások 85 százaléka már 1998-ban is a házastársával egyezően szavazott, és ha egyikük szavazott, akkor annak esélye, hogy párja is szavazzon, közel húszszorosára nőtt (Nagy–Tóth 2001). A legfrissebb adatok azt mutatják, hogy a párban élők 68 százaléka ugyanarra a pártra adta le a szavazatát a 2022-es választáson, és csak 16 százalék válaszolta nyíltan, hogy egy másik pártra szavazott (Policy Solutions 2022).¹³

10 Például a munkaerő-felvétel során, mivel a munkaadó nem tudhatja, hogy kiből válik jó munkaerő, olyan jeleket keres, amelyek ennek esélyét feltehetően növelik. Így válhat egy iskola magas reputációja előnnyé a pályázók közötti válogatás során, a kezeség egy nagy lojalitást feltételező beosztás betöltése esetében, de ez az alapja a statisztikai diszkriminációnak is, ahol például a børszint tekintheti egy munkaadó elégségesnek a jelentkező elutasítására.

11 Ugyanakkor azokban a családokban, ahol a szülők között nincs egyetértés, a gyermekek nagy eséllyel az édesanya politikai attitűdjeit veszik fel (Jennings–Niemi 1974).

12 Mivel e kutatások nagyrészt az Egyesült Államokban készültek, és jobbra kényelmi mintákon, így azok általánosíthatósága limitált.

13 Tegyük hozzá, hogy a Policy Solutions felmérése – ellentétben a két korábbi kutatással – csak a pár egyik tagjának beszámoló-jára épít, ami felveti mérési problémákat.

A politikai homo- vagy heterofília hatása a jóllétre

Láttuk, hogy Magyarországon a politikai homofília gyakoribb a párok között, mint a heterofília (Nagy–Tóth 2001, Kelemen 2015, Policy Solutions 2022), kérdés azonban, hogy mennyire van hatással¹⁴ egyik vagy másik az egyén vagy éppen a pár jóllétére. Korábbi kutatások egyöntetűen igazolták, hogy az egyéni és párkapcsolati jóllét nagymértékben összefügg politikai tényezőkkel (összefoglalva lásd: Fangmeier et al. 2020), azonban a párok tagjai közötti politikai különbség hatásáról keveset tudunk, legfeljebb feltételezhetjük, hogy a politikai homofília pozitív és a heterofília negatív hatású, amennyiben a politikai egyetértés erősítheti a pár összetartozásának és egymás megértésének érzését, ami pozitívan hathat mind az egyéni boldogságra, mind a párkapcsolattal való elégedettségre.¹⁵ A politikai heterofília ezzel szemben önmagában is potenciális konfliktusforrás (Gerber et al. 2012), továbbá a politikai nézetkülönbségek áttételesen mélyebb értékkülönbségeket is megjeleníthetnek, például előrevetíthetnek a gyermeknevelés során bekövetkező konfliktusokat (Graham–Haidt–Nosek 2009).

A párok politikai heterofiliája természetesen nem szükségszerűen okoz károkat, hiszen a vita, a nézetek ütköztetése gyümölcsöző is lehet. Afifi és munkatársai (2020) amerikai paneldatákat elemezve azt találták, hogy miközben a párok eltérő szavazási gyakorlata a 2016-os elnökválasztáson gyakran negatívan hatott a párkapcsolatra, növelte a választáshoz kötődő egyéni stresszt, a párkapcsolati kiegészés esélyét és csökkentette a párkapcsolat erejét, addig azok a párok, amelyeknél jól tudták kezelni politikai nézetkülönbségeiket, jóval kisebb stresszt éltek meg a választás alatt.

A heterofília negatív hatása a heterofília típusától is függ. Feltételezhetjük, hogy az identitásalapú heterofília nagyobb károkat okozhat, mint az „ügyek” típusú heterofília, és különösen, mint a részvételi heterofília. Továbbá vélhetőleg kevésbé szül éles konfliktusokat a heterofília azon pároknál, akiknél alacsony a párok politikai részvétele/érdeklődése. A heterofília komplex volta miatt nem meglepő, hogy a szakirodalmi példák is ellentmondásosak. Fangmeier és munkatársai (2020) amerikai párok paneldatainak vizsgálva a pártválasztás szerint homo- és heterofília hatását a párkapcsolati elégedettségre és elkötelezettségre, egy kivétellel nem találtak szignifikáns összefüggéseket: a republikánusok körében alacsonyabb volt a párkapcsolati elégedettség, amikor egyikük a demokrata pártra szavazott. Leikas és munkatársai (2018) nagyobb párkapcsolati elégedettséget találtak azoknál a nőknél, akik párjukkal azonosan helyezték el magukat a bal–jobboldali és a liberális–konzervatív ideológiai tengelyen. Stattin és Korol (2021) fiatal felnőtt svéd párok körében végzett vizsgálata szerint a politikai érdeklődés szerinti heterofília nem hatott szignifikánsan a párkapcsolat felbomlásának esélyére.

¹⁴ Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a hatás bizonyos elemei visszafelé is érvényesülhetnek.

¹⁵ Ez felfogható az identitáshomofília speciális esetének is. Például kimutatták, hogy ha a Schwartz-féle értékelmélet önállóság dimenziójának (amely a szabadság, függetlenség, kreativitás, önbecsülés értékekhez kötődik) a pár két tagja hasonló fontosságot tulajdonít, akkor ez megnövelte a párkapcsolati elégedettség mértékét (Schwartz 1992).

Hipotézisek

A pár két tagja közötti homo-, illetve heterofiliával, majd ennek a boldogság mértékére gyakorolt hatásával foglalkozó szakirodalom alapján (H1.1 – H1.8, illetve H2.1 és H2.2 hipotézisek) a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg.

A párok tagjainak relatív helyzetével kapcsolatban feltételezzük, hogy mivel a párokat összekötő jogi státusz ereje nagyobb a házastársak, mint az élettársak között, ezért az előbbieknél a homofília konfliktusmentesítő hatása is felértékelődik,¹⁶ így azt feltételezzük,¹⁷ hogy:

H1.1: A politikai homofília esélye magasabb a házások, mint az élettársi kapcsolatban élők között.

Az attitűdkonvergencia-hipotézis és egyes korábbi kutatások (Stoker–Jennings 1995, 2005, Zuckerman–Fitzgerald–Dasovic 2005, Alford et al. 2011) alapján azt is várjuk, hogy a politikai homofília esélye nő a pár életkorának emelkedésével.

H1.2: A politikai homofília esélye a párok életkorával párhuzamosan nő.

Korábbi kutatásokból tudjuk, hogy a magasabb iskolai végzettségűek nagyobb érdeklődést mutatnak a politika iránt és nagyobb eséllyel mennek el szavazni (Polyák–Szávai–Urbán 2019). Ebből arra következtetünk, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők számára fontosabb lehet a politika a párválasztás során is, így a homofília aránya is magasabb lesz körükben. Mivel a végzettség korrelál a politikai attitűdökkel (Enyedi–Tardos 2018, Makay–Stefkovic 2021), így a végzettségi egyenlőtlenség kapcsán azt feltételezzük, hogy a végzettségi homofília pozitívan korrelál a politikai viselkedés homofiliájával.

H1.3: A politikai homofília esélye nagyobb azoknál a pároknál, ahol mindkét pár diplomás.

H1.4: A politikai homofília esélye az azonos végzettséggel rendelkező partnerek között magasabb, mint a különböző végzettségű pároknál.

A homo-, illetve heterofília a hálózati szakirodalomban is kiemelt figyelmet kapott az elmúlt két évtizedben (McPherson–Smith–Lovin–Cook 2001). A polarizáció nyomán megfigyelhető tömbszerű beágyazódás a politikai törésvonalak mentén a tömbökön belüli kötések erősödését, és a tömbök közötti kötések gyengülését eredményezheti (Blau 1997, Angelusz–Tardos 2005). A hazai helyzetről azt tudjuk, hogy a társadalom erős kapcsolati tömbösödést mutat a pártok és a bal–jobboldali tengely mentén (Kmetty 2015). A kapcsolati változók hatására vonatkozóan azt feltételezzük, hogy mind a rokoni, mind a baráti kapcsolatok nagy száma nagyobb politikai

¹⁶ Belátható ez a közgazdaságtan „futok a pénzem után elmélete” (sunk cost) alapján is, vagyis a már meghozott döntésekhez akkor is ragaszkodom, ha az már nem hasznos a számomra. Másként, a várhatóan meg nem térülő költségek ellenére fenntartom a veszteséges vállalkozást, ami a mi esetünkben a házasság mindenáron való megőrzésével tekinthető azonosnak.

¹⁷ Empirikus érv e tétel igaza mellett, hogy egy kutatás szerint Magyarországon a házások és az élettársak a politikai részvétel szempontjából különböztek (Nagy–Tóth 2001), és a házások között nagyobb volt a politikai homofília aránya (Kelemen 2015).

beágyazódást, és ezáltal a politikai homofília kialakulásának nagyobb esélyét jelentheti. Ezzel szemben a kapcsolati heterofília csökkentheti a politikai homofília esélyét.

H1.5: A pár rokoni kapcsolatainak száma pozitívan függ össze a politikai homofiliával.

H1.6: A pár baráti kapcsolatainak száma pozitívan függ össze a politikai homofiliával.

H1.7: A pár rokoni kapcsolati heterofiliája negatívan függ össze a politikai homofiliával.

H1.8: A pár baráti kapcsolati heterofiliája negatívan függ össze a politikai homofiliával.

A területi különbségek, különösen az urbánus-rurális törésvonalak több fejlett országban, így Magyarországon is meghatározóvá váltak a párválasztásban az elmúlt időszakban (Vida–Kovalcsik 2018, Makay–Stefkovics 2021), illetve a politikai polarizáltág mentén (Gerő–Sik 2022). A Policy Solutions legutóbbi elemzése azt mutatta, hogy a fővárosban jellemzőbb az érzelmi polarizáció, mint vidéken (Policy Solutions 2022). Mindezek fényében jó okunk volt feltételezni, hogy a lakóhely hat a politikai homo-, illetve heterofília kialakulására, azonban a szakirodalom nem adott egyértelmű iránymutatást hipotézisek megfogalmazására. Például a magas politikai részvétel egy térségben növelheti a politikai szempontok megjelenésének esélyét a párválasztásban, ám nem világos, hogy a politikai homofiliát vagy a heterofiliát erősíti-e. A területi szempontok kapcsán hipotézisek megfogalmazására tehát nem vállalkoztunk, ám bevontuk a modellekbe a lakóhelyet, a települések részvételi adatait és politikai polarizációs szintjét.

A párok politikai nézetei különbözőségének boldogságra gyakorolt hatásáról a szakirodalom elméleti és empirikus eredményei alapján (Leikas et al. 2018, Afifi et al. 2020, Fangmeier et al. 2020, Stattin–Korol 2021) azt feltételeztük, hogy a politikai homofília növeli az egyéni boldogság esélyét.

H2.1: A politikai homofília három típusa pozitív hatással van mind a férfi, mind a nő egyéni boldogságára.

Adatbázis, mérés és módszer

Adatbázis

Az adatokat a KSH Háztartási költségvetési és életkörülmény adatfelvételének (HKÉF) 2015-ös hullámából vettük. Az adatbázis azon háztartásait használtuk elemzésünkben, amelyekben különböző nemű partnerek éltek egy háztartásban (N = 4479).

Mérőeszközök

Az intézményi bizalom mértékével összefüggő modellek kimeneti (s egyben ennek a boldogságra gyakorolt hatása megválaszolásához használt legfontosabb bemeneti) változója a politikai homofília méréséhez használt három változó. A politikai homofília identitás dimenzióját egy bizalmi kérdésblokkon keresztül közelítettük. Tettük ezt azért, mert a szakirodalom szerint az intézményekbe vetett bizalom a politikai rendszerek legitimitásának alapja, ami „összetartja a rendszert és olajozza a politikai mechanizmusokat” (van der Meer 2010: 518), s – a politikai identitáselemekhez hasonlóan – az egyén nagy tehetetlenségi erejű jellemzője. A válaszadóknak három intézménnyel (politikai rendszer, jogrendszer, rendőrség) kapcsolatban kellett megjelölniük bizalmi szintjüket.¹⁸ A bizalmi kérdéseket egyenként is felhasználtuk az elemzés során, de hasonlóan Medve-Bálint-Boda (2014) eljárásához, készítettünk egy összetett bizalmi indexet is.¹⁹ Medve-Bálint-Boda (2014) számos szervezet (egyebek között az Európai Parlament és az ENSZ) iránti bizalomból építette fel az elemzéshez használt intézményi bizalmi indexet, annak ellenére, hogy több munkára hivatkoznak, amelyekben a szerzők bírálják a kompozit indexek használatát, különös tekintettel az intézményi bizalomra, mondván, hogy az emberek eltérő szempontok alapján bízhatnak vagy sem az egyes intézményekben. Márpedig ha ez így van, akkor igencsak kérdéses egy átlagolással létrehozott index belső érvényessége. Hivatkoznak azonban olyan elemzésekre is, amelyek azon az alapon érvelnek az ilyen látens változó képzése mellett, hogy az állampolgárok intézményekhez való bizalma egy általános, a politikához, az államhoz kötődő attitűd része.

A három intézményi bizalmi kérdésből kétféleképpen készítettünk politikai bizalmi homofília változót:

- Az egyedi bizalmi kérdéseknél és a bizalmi index esetében egyszerű kivonással kalkuláltunk folytonos relációs változókat, ahol a negatív értékek azt jelentették, hogy a pár nő tagja jobban bízik az adott intézményben, a pozitív értékek azt, hogy a férfi bízik jobban, a nulla pedig homofíliát jelölt.
- A folytonos változókból három- és ötosztatú kategóriális változókat készítettünk. Utóbbiaknál a szélső (heterofil) kategóriákba azok a párok kerültek, amelyeknél egy szórásnyinál nagyobb volt a „távolság” a tagok között, a köztes (heterofil) kategóriába pedig az egy szórás és 0 közötti távolságok.²⁰

A politikai részvételt két kérdéssel vizsgáltuk. Mindkét kérdés az úgynevezett *aktív állampolgárságot* (active citizenship) mérte. Az aktív állampolgárságot Hoskins (2006) úgy definiálta mint „részvétel a civil társadalomban, a közösségben és/

18 A Cronbach's Alpha a férfiaknál és nőknél egyaránt 0,87 volt. A kérdés úgy szólt, hogy „Mennyire bízik meg Ön személy szerint a következő nemzeti intézményekben?”, a megkérdezettek egy 0-tól 10-ig tartó skálán válaszoltak (0 = egyáltalán nem bízom meg; 10 = teljes mértékben megbízom).

19 A három változóból készített főkomponens mind a férfiak, mind a nők esetében az eredeti változók heterogenitásának 80 százalékát őrizte meg.

20 A főkomponensnél ez az út nem volt járható, mivel a 0 értékhez nem tartozott senki. Itt úgy definiáltuk a homofíliát, hogy a 0 értéktől +/- fészórásnyira eső távolságokat tekintettük homofíliának, a fészórás és 1 szórás közti távolságok feleltek meg a köztes heterofil kategóriának, és az 1 szórásnál nagyobb távolságok a szélső heterofil kategóriának.

vagy politikai életben, amelyet a kölcsönös tisztelet és az erőszakmentesség jellemz, és amely összhangban van az emberi jogokkal és a demokráciával” (p 4., idézi Guagnano–Santini 2020). Mások ugyanakkor ennél jóval szűkebben értelmezik az aktív állampolgárságot, hiszen például lényegi különbség van *érdeklődés és részvétel, civil és politikai* részvétel között.²¹ Az EU-SILC egyik kérdése ezzel összefüggésben a definíció első felére *és a részvételre* fókuszál, és azt kérdezi, hogy a válaszadó vett-e részt politikai párt vagy egyéb szervezet/egyesület munkájában.^{22, 23, 24} A másik kérdés a politikai részvétel informálisabb megnyilvánulásaira koncentrált, úgymint tüntetések, gyűlések stb.²⁵ Mivel a két változó nagyon szorosan együtt járt (Cramer’s V férfi = 0,517; Cramer’s V nő = 0,503), együttesen használtuk fel őket a változók képzéséhez, és a továbbiakban *politikai részvételként* hivatkozunk rájuk.

- „Aktív” politikai homofiliának, amikor a pár mindkét tagja aktív, azt tekintettük, ahol a pár mindkét tagja formálisan vagy informálisan aktív, megengedve azt, hogy az egyik tag csak formálisan, a másik csak informálisan legyen az.
- „Érdeklődéshiány-” homofiliának azt tekintettük, amikor egyik tag sem érdekelt politikai részvételi forma iránt sem.²⁶
- A „lehetőségihiány-” homofiliánál pedig ugyanúgy jártunk el, mint az aktív homofiliával.

A párok boldogságának és a politikai bizalom, illetve a részvétel összefüggését vizsgáló modellek esetében a kimeneti változó az egyének élettel való elégedettsége volt, amit sok kutatás során a boldogsággal azonosítanak (lásd az úgynevezett boldogság indexet (Helliwell et al. 2021). A válaszadók egy 11 fokú skálát (0 = egyáltalán nem elégedett, 10 = kifejezetten elégedett) használva válaszoltak arra, hogy „Összességében mennyire elégedett Ön az életével mostanában?”²⁷

21 A fogalommal kapcsolatos tudományos diskurzushoz lásd: Bee (2017). Egyes szerzők megkérdőjelezik, hogy a pártok vagy civil szervezetek munkájában, illetve egyéb, kevésbé formális tevékenységekben való részvétel politikai részvételnek tekinthető-e, mintsem politikai szervezethez tartozó (Szabó–Gerő 2020). Utóbbi mintegy előszobája a részvételnek, amely azonban nem feltétlenül következik belőle.

22 „Rész vett-e Ön politikai párt, szakszervezet, munkavállalói érdekképviselet, szakmai szervezet, egyesület, kamara, ifjúsági, diák- vagy nyugdíjas szervezet, környezetvédelmi szervezet, illetve lakóhelyéhez kötődő (pl. településvédő, városzépítő) stb. szervezet vagy egyesület munkájában?” A válaszok igen (1) és háromféle nem voltak, ugyanis amennyiben a kérdezett nem vett részt, úgy a következő válaszlehetőségekkel indokolhatta választát: „Nincs rá igényem / nem érdekel”, „Nincs erre a közelben lehetőség”, „Egyéb okból” (aminek tartalma ismeretlen).

23 Itt jeleznénk, hogy a kérdések nem definiálták az idősíkot, tehát nem tudhatjuk, hogy a kérdezett válasza egy évvel ezelőtti aktivitására vagy közelmúltbeli tagságra/eseményre vonatkozott. Tegyük hozzá, hogy a többi kérdés a jelenre vonatkozott, ami alapján azt feltételezhetjük, hogy ennél a kérdésnél is a jelenre volt „kondicionálva” a válaszadó. A továbbiakban a nyelvi könnyedség kedvéért úgy hivatkozunk az igent válaszolóokra mint politikailag aktívakra, azzal a fenntartással, hogy nem tudhatjuk, hogy mennyire „aktuális” ez az aktivitás.

24 A kérdést számos tanulmány használta a civil és politikai részvétel proxijaként, hiszen azt méri, hogy az egyének részt vesznek-e és aktív szerepet játszanak-e a közintézmények döntéshozatali folyamataiban (lásd például: Guagnano–Santini 2020).

25 „Rész vett-e Ön tüntetésen, nyilvános gyűlésen, közmeghallgatáson, írt-e alá petíciót, vagy írt-e levelet valamilyen közügyben politikusknak vagy a médiának?” A válaszok kódjai az előzők kérdéssel azonosak voltak.

26 Ez a típusú homofília együttesen fejezi ki az aktív részvételi homofília (hiányát) és az érdeklődéshiány-homofília meglétét. Fontosnak tartjuk itt is hangsúlyozni azonban, hogy elméleti alapon fontos különválasztani a részvételt az érdeklődéstől.

27 A változó eloszlását lásd az M1. ábrán.

Egyéni szintű kontrollként olyan változókat használtunk, amelyekről a szakirodalom alapján feltételezhetjük, hogy összefüggnek az étellel való elégedettséggel, a politikai viselkedéssel, illetve a politikai homofiliával.²⁸

A *háztartási kontrollváltozók*²⁹ esetében vagy a párok tagjai közötti különböző egyenlőtlenségek aggregált hatását vontuk be az elemzésbe,³⁰ vagy a statisztikában szokásos háztartási szintű kontroll változókat használtuk.³¹

Települési szintű kontrollváltozók: A következő kontextuális változókkal kontrolláltuk a háztartás politikai környezetét: a 2014-es országgyűlési választások részvételi adatai és eredményei (településenként), a részvételi arány, a Fidesz–KDNP-re adott szavazati arány, valamint egy polarizációs index, amely a második legerősebb párt szavazati arányának és a győztes párt szavazati arányának a hányadosa. Ezen az indexen a 0 érték azt jelenti, ha az adott településen minden választó egy pártra szavazott (szélsőségesen egységes), az 1 pedig azt, ha éppen ugyanannyi szavazatot kapott a két legerősebb párt (szélsőségesen polarizált).³²

Statisztikai eszközök

Első kérdésünket egy rövid leíró elemzés után a politikai homofília létrejöttével kapcsolatos hipotézisek tesztelésére illesztett bináris logisztikus regressziós modellekkel vizsgáltuk. A független változók hatásainak összehasonlításához az átlagos marginális hatásokat vettük alapul, mivel a logisztikus regressziók esélyhányadosai nem összehasonlíthatóak (Bartus–Kisfalusi–Koltai 2019).

A politikai homofiliának az étellel való elégedettségre gyakorolt hatását (második kérdésünk) többszintű lineáris modellekkel teszteltük.³³ Azért döntöttünk a többszintű modellek mellett, mert a kimeneti változó ugyan egyéni szintű volt, az adatok azonban klaszterezettek voltak. Három szintet határoztunk meg: egyéni, háztartási és településtípus-szint. A modellek jobban illeszkedtek, amikor figyelembe vettük a klaszterezettséget, ami arra utal, hogy a háztartási és a települési hatása egymástól függetlenül hat a kimeneti változóra. A modellekben rögzítettük a magyarázó változók kimeneti változóra gyakorolt hatását (*random intercept*), és *maxi-*

28 Ilyenek a nem (1 – férfi, 2 – nő), az életkor (években mérve), a gazdasági aktivitás (1 – aktív, 2 – munkanélküli, 3 – nyugdíjas, 4 – egyéb inaktív). A kapcsolati tőke nagyságát (a rokoni és a baráti kapcsolattartás és személyes találkozások együttes száma az év egy napján) Gregor–Kukucska–Oláh (2022) módszere alapján becsültük.

29 Mivel az adatbázisban csak párok voltak, így statisztikailag nem tehető különbség a pár egyéni jellemzőiből kidolgozott és az eleve háztartási szinten képződő változók között, ezért a továbbiakban a változók mindkét fajtáját háztartási változónak tekintjük.

30 Végzettségi homofília (mindkét tag alacsony végzettségű / szakmunkás / érettségivel rendelkező / diplomás) és heterofília (az egyik tag alacsony végzettségű vagy szakmunkás, míg a másik tag érettségizett vagy diplomás), rokoni és baráti kapcsolati tőke heterofiliája (a férfinak vagy a nőnek van több rokoni/baráti kapcsolata (ezek a heterofília esetei), illetve azonos, ami a kapcsolati homofília).

31 Idesorolható a háztartáslétszám (folytonos), hogy házasok-e a párok (0 – élettárs, 1 – házas), hogy van-e három év alatti gyermek a háztartásban (0 – nincs, 1 – van), a településtípus (1 – Budapest, 2 – megyei jogú város, 3 – város, 4 – község), és a háztartás összjödvelme (folytonos).

32 Mivel az adatbázisban nem állt rendelkezésünkre településszintű adat, ezért az adatokat településtípus- és megye szinten aggregáltuk (megyénként külön kezelve a megyei jogú és az egyéb városok, illetve a községek, falvak, Budapesten pedig az összes budapesti kerület adatait).

33 Minden folytonos változót 0 és 1 közé transzformáltunk, valamint standardizálás helyett centroztuk (grand mean centring), mivel utóbbi csak a tengelymetszetekre van hatással (Hox–Moerbeek–Van de Schoot 2017).

mum likelihood becslést alkalmaztunk. A modellekbe az egyéni, háztartási és települési szintű magyarázó változókat hierarchikusan vontuk be, így el tudtuk különíteni az egyes változócsoportok önálló magyarázó erejét. Egy üres modellel kezdtünk, magyarázó változók nélkül. Ezt követően bevontuk az egyéni szintű magyarázó változókat (2. modell), majd a háztartási szintű változókat (3. modell). Ezt követően a párok egyenlőtlenségeit magukban foglaló háztartási szintű változókat (4. modell), az elemzés szempontjából kitüntetett helyzetben lévő politikai homofília változókat³⁴ (5. modell), és a településtípus/megyei szintű politikai kontextus változókat (6. modell) vontuk be.

Leíró elemzés

Elemzésünket a politikai homofília és heterofília bemutatásával kezdjük. Ami az identitásalapú (bizalmi) homo-/heterofiliát illeti, a párok többsége politikailag heterofil: a párok 55,7 százalékában eltér a politikai rendszerbe vetett bizalom, 58,3 százalékában a jogrendszerbe, és 59,1 százalékában a rendőrségbe vetett bizalom mértéke a párokon belül (1. táblázat). A heterofil párok között gyakoribb, hogy a nő jobban bízna ezekben az intézményekben, mint a férfiak, de a különbség kicsi (4-6 százalék).

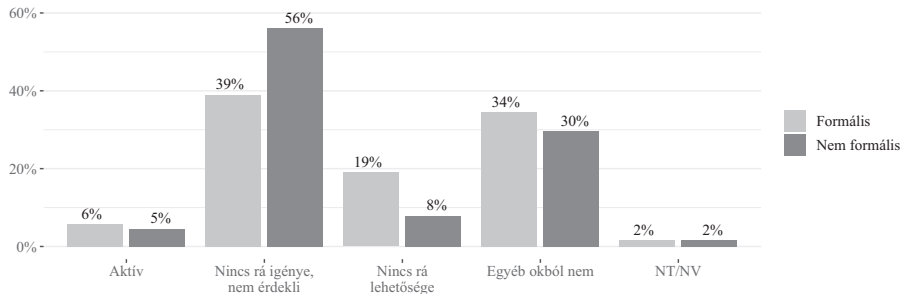
1. táblázat: *Identitásalapú homo- és heterofília a pároknál (%)*

	Politikai rendszer (N = 3633)	Jogrendszer (N = 3635)	Rendőrség (N = 3656)
A nő sokkal jobban bízik	3	3	3
A nő jobban bízik	27	29	30
Ugyanannyira bízna	44	41	41
A férfi jobban bízik	24	25	24
A férfi sokkal jobban bízik	2	2	2
Összesen	100	100	100

Mind a formális, mind a nem formális politikai részvétel alacsony (5-6 százalék). A legtöbben azért nem aktívak politikailag, mert nincs rá igényük, nem érdekli őket (1. ábra). Ez az érv jóval gyakoribb a nem formális politizálás (56 százalék), mint a formális politizálás esetén (39 százalék). Utóbbinál sokkal valószínűbb, hogy nincs lehetősége az egyéneknek politikai ügyekben részt venni formális keretek között (19 százalék), az informális részvételnél ez csak 8 százalék.

34 Öt kategoriális bizalmi homo-/heterofília változót vontunk be egyszerre, a politikailag aktív homofiliát, az érdeklődéshiány-homofiliát, a lehetőséghiány-homofiliát, valamint a heterofília azon típusait, amikor csak a férfi, illetve csak a női tag volt politikailag aktív a párokban.

1. ábra: A formális és nem formális politikai részvétel és nem részvétel típusainak eloszlása (%)

A politikai részvétel terén a politikai identitásnál (bizalomnál) valamivel nagyobb homofíliát találunk. Az általános részvételi homofília (tehát azon párok aránya, akikre aktív, érdeklődéshiány vagy lehetőséghiány homofília jellemző) 46 százalék volt.³⁵ Ezen belül azonban mindössze 9 százalék a politikailag aktív homofília (amikor a pár mindkét tagja aktív), közel kétharmaduknál (64 százalékuknál) egyik tag sem érdeklik a politikai iránt, illetve negyedüknek nincs lehetősége rá (27 százalék).

Az identitás- és részvételi homofília becslése

Az M1. táblázatban a négy homofíliatípus előfordulási arányait mutatjuk be a párok különböző jellemzői mentén. A kétdimenziós adatokra csak röviden térünk ki, a regressziós modellek eredményeit részletesen tárgyaljuk. Az azonban már a kétdimenziós táblákból látható, hogy a homofíliatípusok előfordulási valószínűsége függ a párok jellemzőitől,³⁶ azonban a mintázatok nem azonosak a különböző homofíliatípusoknál.

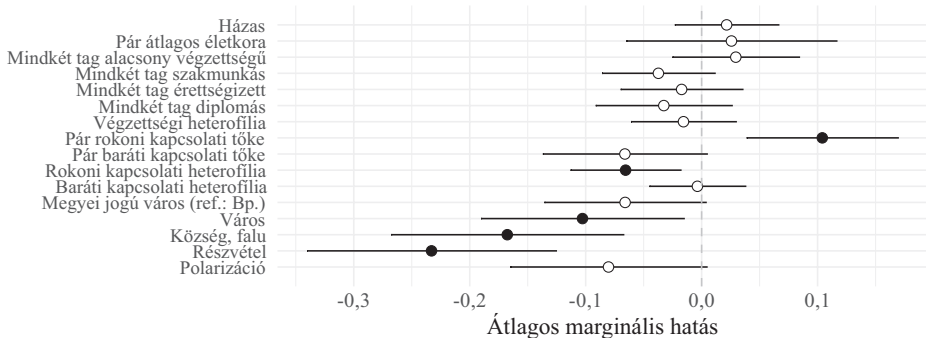
A regressziós modellekben elsőként a politikai homofíliát közelítő két kimeneti változó (az identitásalapú és az aktív részvételi) kialakulásának esélyét vizsgáltuk (M2. táblázat, illetve 2. és 3. ábra). A modellek magyarázó ereje alacsony (Nagelkerke R^2 : 0,02–0,06). A modellekben a kimeneti változó egyes értéke azt jelentette, hogy (a bizalmi főkomponens eredményei alapján) a pár bizalmi szintje azonos, illetve a pár mindkét tagja aktív politikailag (M2. táblázat első két oszlopa). A 3. és 4. ábrán vizualizált átlagos marginális hatások alapján látható, hogy a házasság növeli az aktív részvételi politikai homofília esélyét, míg az identitásalapú homofíliára nincs

35 A párok többsége (54 százalék) politikailag heterofil a részvétel szempontjából. Közülük 8 százalékánál csak a férfi, 7 százalékánál csak a nő aktív, 15 százalék azon párok aránya, ahol az egyik fél aktív, a másik viszont nem érdeklődik a politika iránt.

36 A kétdimenziós táblák részletesebb elemzését lásd a mellékletben.

hatással, vagyis a nagyobb összekötöttség inkább a viselkedésre, mint az identitásra hat erősen. A pár életkora a politikai részvétel egyik típusát sem befolyásolja erősen. A végzettségi homofília erősen hat az aktív részvételi homofiliára (az identitásalapúra azonban nem). Míg azoknál a pároknál, ahol mindkét tag alacsony végzettségű, csekély az esélye az aktív részvételi homofiliának, addig azoknál a pároknál, ahol mindkét tag diplomás, az esélyhányados értéke több mint háromszoros, vagyis az iskolázatlanság és a diploma „összeadódása” csak a viselkedésre hat igazán erősen. Ugyanakkor a végzettségi homofília hatása általánosságban nem erős. A pár magas rokoni kapcsolati tőkéje szignifikánsan növeli az identitásalapú politikai homofília esélyét, igaz, ez a részvételi homofiliára nincs hatással, vagyis a „beleszületett” (tehát erős és hosszú távú) kapcsolati tőke vagy már a pár egymásra találásán keresztül, vagy a későbbi összecsiszolódás által növeli a politikai identitás homofiliájának esélyét. Az identitásalapú homofília előfordulásának esélye kisebb a községekben, mint a fővárosban, a lakóhelynek azonban nincs hatása a részvételi homofiliára.³⁷ Végül a magas részvételi arány csökkenti az identitásalapú homofília esélyét, míg a részvételi homofiliát nem befolyásolja.

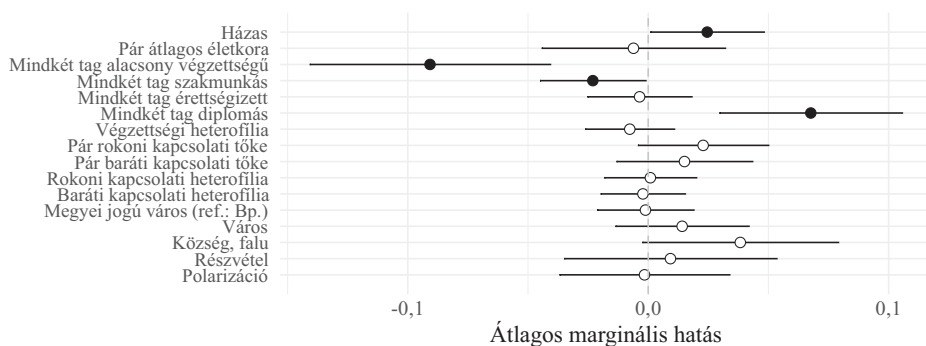
2. ábra: Az identitásalapú politikai homofiliára ható tényezők átlagos marginális hatása

Megjegyzés: a fekete pontok a legalább 0,05 szinten szignifikáns, míg a fehérek a nem szignifikáns hatásokat jelölik.

37 Ez az eredmény kifejezetten meglepő volt, így további elemzésnek vetettük alá. Kiderült, hogy amennyiben nem tartunk kontroll alatt semmilyen más tényezőt, úgy a településtípusnak épp ellentétes, igaz, gyenge hatása van (a községekben szignifikánsan nagyobb az esélye az identitásalapú homofiliának). Az ellentétes hatás oka vélhetőleg a teljes modellben talált magas kollinearitás a településtípus és a településszintű részvételi, illetve polarizációs adatok között (VIF = 2,4–4,9). Amennyiben a településszintű változókön kívül minden más változóra kontrollálunk, úgy a városokban szignifikánsan nagyobb az esély az identitásalapú homofiliára, mint Budapesten, és a községekben több mint kétszer nagyobb az esély az aktív részvételi homofiliára, mint Budapesten.

3. ábra: Az aktív részvételi politikai homofiliára ható tényezők átlagos marginális hatása

Megjegyzés: a fekete pontok a legalább 0,05 szinten szignifikáns, míg a fehérek a nem szignifikáns hatásokat jelölik.

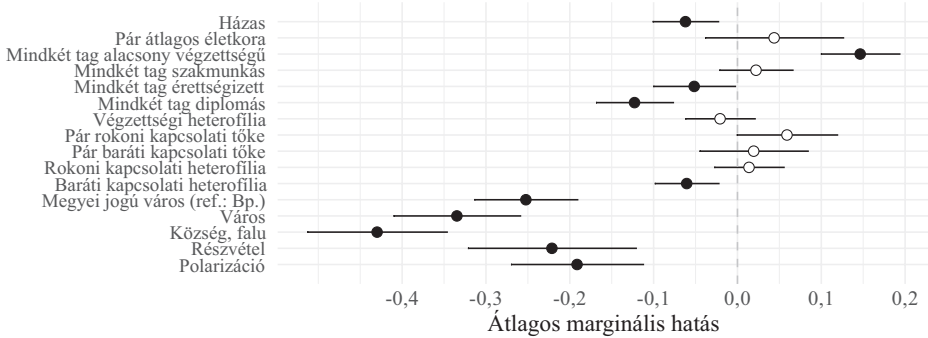
Érdeklődés- és lehetőséghiány szerinti homofília

A politikai homofília két speciális esete (érdeklődés- és lehetőséghiány) létrejöttének megismerésére illesztett modellek (4. és 5. ábra és az M2. táblázat két utolsó oszlopa) azt mutatják, hogy a házasság csökkenti annak esélyét, hogy a pár egyik tagja se érdeklődne a politikai részvétel iránt, ám enyhén növeli annak esélyét, hogy egyikőjük sem aktív politikailag lehetőséghiány miatt. Úgy tűnik tehát, a házasság növeli a homofília esélyét, mert részben – mint láttuk – növeli az aktív részvételi homofília esélyét, utóbbit pedig a szoros kötelékből fakadó idő- és térbeli, illetve anyagi korlátok hasonlósága magyarázhatja. Az idősebb pároknál jóval kisebb az esélye a lehetőséghiány szerinti homofiliának, talán mert több idejük van a politikai eseményekről való információszerzésre, és az azokban való részvételre, ugyanakkor az érdeklődéshiány szerinti egyezésre nem hat az életkor. Azoknál a pároknál, ahol mindkét tag alacsony végzettségű, jóval nagyobb az esélye, hogy mindketten érdeklődéshiány miatt inaktívak politikailag. A lehetőséghiány szerinti homofília esélyét növeli, ha mindkét tag alacsony végzettségű, a lehetőségek hiánya tehát az alacsony végzettségű pároknál az érdeklődéshiánnyal együtt jár. A végzettségi homofiliának általánosságban azonban itt sincs hatása. A kapcsolati tőke és annak egyenlőtlensége nem befolyásolja érdemben ezt a két homofiliatípust, de az érdeklődéshiány-homofília esélye csökken, ha a barátok heterofilek. Minél kisebb településen él a pár, annál kisebb az esélye az érdeklődéshiány-homofiliának, és annál nagyobb a lehetőséghiány-homofiliának. Utóbbi jól összecseng azzal, hogy mind a formális, mind az informális politikálásra több lehetőség van a nagyobb településeken.³⁸ Végül a magas részvétel és a magas polarizáció egy térségben egyaránt csökkenti az érdeklődéshiány szerinti homofília esélyét, és utóbbi növeli a lehetőséghiányt.

38 Ezekon az eredményeken nem változtat a településszintű változók bevonása/kihagyása.

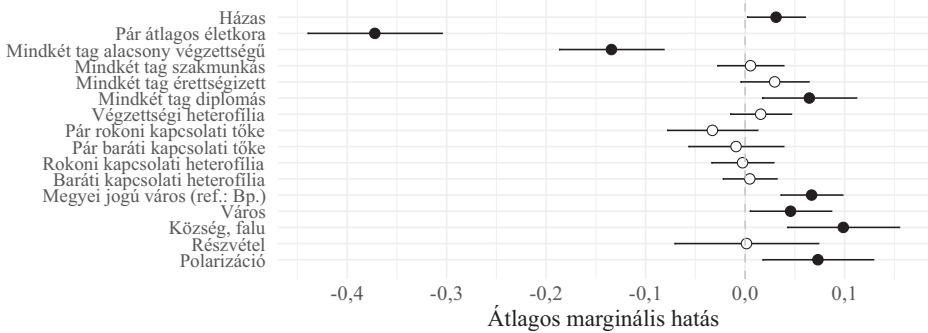

4. ábra: A részvételi érdeklődéshiány alapú homofíliára ható tényezők átlagos marginális hatása

Megjegyzés: a fekete pontok a legalább 0,05 szinten szignifikáns, míg a fehérek a nem szignifikáns hatásokat jelölik.

5. ábra: A részvételi lehetőséghiány alapú homofíliára ható tényezők átlagos marginális hatása

Megjegyzés: a fekete pontok a legalább 0,05 szinten szignifikáns, míg a fehérek a nem szignifikáns hatásokat jelölik.

Összefoglalóan megállapítható, hogy

- A H1.1 hipotézis csak részben igazolódott be, hiszen a házasság csak az aktív és a lehetőséghiány szerinti részvételi homofília esélyét növelte, míg például az érdeklődéshiány-homofília esélyét csökkentette. Tehát a házasság mint a két házasodó között megkötött „szerződés” nem követeli meg az azonos identitás létrejöttét, de a viselkedést homogenizálja, vagyis a politikai tevékenység és ennek korlátai felismerése azonosává válik, ha megtörténik a házasságkötés.
- A H1.2 hipotézist cáfoltuk, a pár életkorának alig volt hatása, egyedül a lehetőséghiány-homofíliánál találtunk szignifikáns (negatív) hatást. Ebből arra következtetünk, hogy a politikai homofíliában kis szerepet játszhat az attitűdkonvergencia.

- A végzettségi hipotézisek jórészt beigazolódtak. A magas végzettség erősen növeli az aktív és a lehetőséghiány szerinti részvételi homofiliájának esélyét, s ami jól illeszkedik ehhez az összefüggéshez: az alacsony végzettség az érdeklődéshiány homofiliájának esélyét növeli (H1.3), a végzettségi homofília általános pozitív hatására ugyanakkor nincs bizonyíték (H1.4).
- A kapcsolati tőkének bizonyos esetekben van pozitív hatása (a rokoni kapcsolati tőke növeli az identitáshomofília esélyét, H1.5–6), de a részvételi homofiliát alig befolyásolja, vagyis a rokoni kapcsolatok a politikai gondolkodás egyformává válásának esélyét növelik, de a politikai részvételre nem hatnak.³⁹ A kapcsolati heterofília csak egy esetben számított, azaz összességében nem jelenthető ki, hogy a kapcsolati heterofília befolyásolná a politikai homofiliát (H1.7–8).
- A lakóhely szerepe meghatározó, hatása ugyanakkor nem egyértelmű. A kisebb településeken kevésbé valószínű, hogy identitásalapú homofiliát és nagyobb az esélye, hogy érdeklődéshiány-alapú (inaktív) homofiliát találunk, és hogy egyaránt kevés a lehetősége a pároknak a politikai részvételre. Hasonló a kép a részvétellel és polarizációval kapcsolatban: ahol magas a részvétel és polarizált a politikai tér, ott kevésbé valószínű, hogy identitás- vagy érdeklődéshiány-alapú (inaktív) homofiliát találunk, és valószínűbb, hogy egyaránt kevés a lehetősége a pároknak a politikai részvételre.

A politikai homofília és a boldogság

Az elemzést a boldogság létrejöttének magyarázására illesztett lineáris modellek eredményeinek bemutatásával folytatjuk (lásd M3. táblázat). A pár politikai homo- vagy heterofiliájának szerepe a boldogság becslésében igen jelentős. Az üres modell 0,65-ös ICC értéket eredményezett, ami a számos magyarázó változóra való kontrollálás után sem csökken 0,59-nél alacsonyabb értékre, tehát a párok tagjainak egyéni boldogsága erősen korrelál, ami érthető, hiszen az életet mindenki egyénileg éli, de egy pár élete azonos mederben csordogál.⁴⁰ Ellentétben a homo- és heterofília létrejöttét magyarázó modellekkel, ezeknek a modelleknek a magyarázó ereje rendkívül magas, a conditional R² (Nakagawa–Schielzeth 2013) 0,65 és 0,66 között mozgott. Amennyiben csak a fix hatások magyarázó erejét tekintjük (tehát a modellbe bevont bemeneti változók hatását a párokhoz tartozó véletlenhatás nélkül), ez 0,11 és 0,19 között van. A magyarázóerő és a modellek illeszkedése különösen az egyéni és a háztartási jellemzők bevonása után javult, míg az egyenlőtlenségi, a kontextuális vagy a politikai jellegű különbözőségeket mérő változók bevonása nem javított jelentősen a modelleken. Vagyis elsősorban a háztartáson belüli helyzet, és nem a relatív belső vagy külső helyzet ereje a döntő az egyéni elégedettségben.

³⁹ Tegyük hozzá, más típusú viselkedésre, például arra, hogy kire szavaznak a párok tagjai, hathat.

⁴⁰ Összehasonlításképpen a településtípus/megye területi szint ICC együtthatója mindössze 0,02–0,04 között mozgott.

A bemeneti változók hatásai közül a pár tagjai közötti politikai homo-/heterofília hatására koncentrálva azt látjuk, hogy míg az identitásalapú homofiliának nincs hatása, addig mind az aktív részvételi, mind az érdeklődéshiány szerinti homofília pozitívan befolyásolja az egyén boldogságát a párokon belül (a lehetőséghiány szerinti homofília nem), vagyis a hasonló szintű politikai részvétel, avagy az érdeklődés hiányának azonossága az egyének boldogságának fontos eleme.⁴¹

Összegzés, következtetések

Tanulmányunk a párok politikai identitásában és viselkedésében tapasztalt különbségek kialakulásának folyamatát, és ennek a párok egyéni és „páros” boldogságára gyakorolt hatásait vizsgálta. A korábbi hazai adatokkal összehangban (Nagy-Tóth 2001, Kelemen 2015) mind az identitás, mind a részvételi politikai homofília gyakori a párok között. Számos olyan egyéni, háztartási és települési jellemzőt azonosítottunk, amelyek e két homofiliatípus előfordulásának esélyét befolyásolják (ezek közül a házasság, a végzettség és a lakóhely tűnik a legmeghatározóbbnak), ugyanakkor a modellek magyarázó ereje igen alacsony volt. Az iskolai végzettség pozitív hatása az aktív részvételi homofiliára és negatív hatása az érdeklődéshiányalapú inaktív homofiliára jól magyarázható azzal, hogy a magasabb végzettség a korábbi kutatások szerint magas politikai érdeklődéssel párosul (Enyedi-Tardos 2018, Makay-Stefkovics 2021, Policy Solutions 2022). Szintén logikus, hogy azokban a térségekben, ahol magas a részvétel, vagy polarizáltak a politikai vélemények, valószínűleg az érdeklődéshiány szerinti homofília a párkapcsolatokban, ám arra nem találtunk kézenfekvő magyarázatot, hogy a kisebb településeken miért alacsonyabb az esélye mind az identitás-, mind az érdeklődéshiány szerinti homofiliának. Az identitásalapú heterofília gyakoribb volt a polarizált térségekben, ami arra utal, hogy a makroszintű polarizáció mikroszinten is a „bizalmi válság” esélyét növeli, de ez nem nyilvánul meg a politikai részvétel esetében. Bár a szakirodalom alapján azt vártuk, hogy a politikai homofília a kapcsolati tőke függvénye lesz, ennek kevés nyomát láttuk.

Az eredmények arra is rámutattak, hogy az identitás- és a részvételalapú homofília nem járnak kéz a kézben, a két homofiliatípus mögött meghúzódó hatásmechanizmusok különbözőek. Könnyen elképzelhető például, hogy a párok tagjainak politikai identitása hasonló, azonban a két tag eltérő érdeklődése, lehetőségei miatt a részvételük különböző. Ez azzal függ össze, hogy a politikai identitás relatíve

41 Röviden összegezve az egyéb változók hatását a boldogságra: egyéni szinten negatív hatása van az egyéni boldogságra az életkor emelkedésének, és pozitív az iskolai végzettség, a rokonai és a baráti kapcsolódások számának emelkedésének. Boldogabbak a nyugdíjasok, a gazdasági aktívak, míg a nemnek és a nemzetiségnek nincs önálló hatása. Háztartási szinten egyrészt negatívan függ össze az egyéni boldogság a háztartáslétszámmal, viszont a három év alatti gyermekkel élők boldogabbak. Meghatározó pozitív hatása van a háztartás jövedelmének, míg a területi változónak nincs hatása. Az egyenlőtlenségi változók közül negatív hatása van, ha a pár mindkét tagja alacsony végzettségű, és pozitív, ha mindkét tag diplomás, ám a végzettségi heterofília nem befolyásol, ahogy a kapcsolati tőke párokon belüli egyenlőtlenségei sem. A politikai kontextus változóknak nincs közvetlen hatása az egyéni boldogságra.

stabil jellemző (Huber–Malhotra 2017), míg a részvételt számos pillanatnyi tényező befolyásolhatja.

Kevesebb sikerrel jártunk, amikor az identitásalapú homofiliát próbáltuk becsülni, ami részben akár arra utalhat, hogy a homofília ezen típusa már korábban kialakul (akár már a párválasztásnál), míg a részvételi homofília dinamikusan változik, és a pillanatnyi strukturális (lakóhely), illetve kontextuális (polarizáció) jellemzők könnyebben hatnak rá. A szakirodalom alapján (Enyedi–Tardos 2018, Makay–Stefkovics 2021) azt vártuk, hogy a politikai attitűdöket kevésbé determinálják az egyének strukturális beágyazottságának jellemzői (sokkal inkább olyan puha jellemzők, mint az értékek vagy az ideológiai önbesorolás), amely megállapítás, úgy tűnik, az identitásalapú homofiliára is igaz lehet. Végül, az identitásalapú politikai homofília becslésének nehézségei visszavezethetők lehetnek az elemzés módszertani sajátosságaira is. Kutatásunkban az identitásalapú homofília mérésére egy bizalmi kérdésblokkot használtunk proxiként, így szükségszerűen a politikai identitás csak egy szűk szeletét tudtuk lefedni. Jövőbeni kutatásoknak érdemes lenne más mérőeszközökkel kísérletezniük, úgymint a politikai ideológia vagy pártválasztás-alapú homofília, s megvizsgálni, vajon az ilyen típusú homofiliák másként hatnak-e a jóllétre.

Eredményeink megerősítik azon korábbi kutatások következtetéseit, melyek szerint a politikai homofília pozitívan hat az egyének, vagy éppen a párok jóllétére (Leikas et al. 2018, Afifi et al. 2020, Fangmeier et al. 2020, Stattin–Korol 2021), igaz, ez a hatás csak a részvételi politikai homofilián keresztül érvényesült, ami azért meglepő, mert az identitásalapú homofiliától vártunk erősebb hatást.

Mindent egybevéve úgy tűnik, hogy elemzésünk segítségével sok mindent, de csak kicsit jobban érthetünk meg abból, hogy miképpen jön létre a politikai homofília és heterofília a háztartáson belül, ugyanakkor akárhogyan is jött létre a párok politikai nézeteinek és viselkedésének homofiliája, erősen növeli a pár élettel való elégedettségét, vagyis az egyéni és páros boldogságot.

Irodalom

- Affi, T. D. – Zamanzadeh, N. – Harrison, K. – Torrez, D. P. (2020): Explaining the impact of differences in voting patterns on resilience and relational load in romantic relationships during the transition to the Trump presidency. *Journal of Social and Personal Relationships*, 37(1): 3–26. <https://doi.org/10.1177/0265407519846566>
- Alford, J. R. – Hatemi, P. K. – Hibbing, J. R. – Martin, N. G. – Eaves, L. J. (2011): The Politics of Mate Choice. *The Journal of Politics*, 73(2): 362–379. <https://doi.org/10.1017/S0022381611000016>
- Angelusz, R. – Tardos, R. (2005): A választói tömbök rejtett hálózata. In *Törések, hidak, hálók*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, 65–159.
- Bartus, T. – Kisfalusi, D. – Koltai, J. (2019): Logisztikus regressziós együtthatók összehasonlítása. *Statisztikai Szemle*, 97(3): 221–240.
- Bee, C. (2017): *Active citizenship in Europe: Practices and demands in the EU, Italy, Turkey and the UK*. London: Palgrave Macmillan.
- Blau, P. M. (1997): Egyenlőtlenség és heerogenitás. Primitív elmélet a társadalmi struktúráról. In Angelusz, R. (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei – Válogatott tanulmányok*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Boda, Zs. – Medve-Bálint, G. (2014): Ki szegényebb, jobban bízik? *Socio.hu* 2014(4): 56–86. <https://doi.org/10.18030/SOCIO.HU.2014.4.56>
- Byrne, D. – Griffitt, W. – Stefaniak, D. (1967): Attraction and similarity of personality characteristics. *Journal of Personality and social Psychology*, 5(1): 82.
- Campbell, A. – Converse, P. E. – Miller, W. E. – Stokes, D. E. (1960): *The American Voter*. New York: Wiley.
- Chambers, J. R. – Schlenker, B. R. – Collisson, B. (2013): Ideology and Prejudice: The Role of Value Conflicts. *Psychological Science*, 24(2): 140–149. <https://doi.org/10.1177/0956797612447820>
- Cottrell, C. A. – Neuberg, S. L. (2005): Different emotional reactions to different groups: a sociofunctional threat-based approach to “prejudice”. *Journal of personality and social psychology*, 88(5): 770.
- Downs, A. (1957): An economic theory of political action in a democracy. *Journal of political economy*, 65(2): 135–150.
- Dustin, D. S. – Alfonsin, B. (1971): Similarity and liking. *Psychonomic Science*, 22(2): 119–119. <https://doi.org/10.3758/BF03332524>
- Easton, M. J. – Holbein, J. B. (2021): The Democracy of Dating: How Political Affiliations Shape Relationship Formation. *Journal of Experimental Political Science*, 8(3): 260–272. <https://doi.org/10.1017/XPS.2020.21>
- Enochs, K. (2017): In US, “Interpolitical” Marriage Increasingly Frowned Upon. VOA. <https://www.voanews.com/a/mixed-political-marriages-an-issue-on-rise/3705468.html>

- Enyedi, Zs. – Tardos, R. (2018): A magyar választók társadalmi beágyazottsága és ideológiai tagoltsága. In Böcskei, B. – Szabó, A. (szerk.): *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest: Napvilág Kiadó; MTA TK PTI, 43–75.
- Fangmeier, T. L. – Stanley, S. M. – Knopp, K. – Rhoades, G. K. (2020): Political Party Identification and Romantic Relationship Quality. *Couple & family psychology*, 9(3): 167–180. <https://doi.org/10.1037/cfp0000141>
- Festinger, L. (1962): Cognitive dissonance. *Scientific American*, 207(4): 93–106.
- Gerber, A. S. – Huber, G. A. – Doherty, D. – Dowling, C. M. (2012): Disagreement and the Avoidance of Political Discussion: Aggregate Relationships and Differences across Personality Traits. *American Journal of Political Science*, 56(4): 849–874. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2011.00571.x>
- Gerő, M. – Sik, E. (2022): „Már nyomni sem kell” – a morális pánikgomb (MPG) és a 2022. évi választás. In Böcskei, B. – Szabó, A. (szerk.): *Az állandóság változása*. Budapest: Gondolat/TK PTI, 65–86.
- Graham, J. – Haidt, J. – Nosek, B. A. (2009): Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5): 1029–1046. <https://doi.org/10.1037/a0015141>
- Gregor, A. – Kukucska, Z. – Oláh, E. (2021): Kapcsolatok sűrűjében? Rokoni és baráti kapcsolatok, személyes és távkapcsolatok Magyarországon 2015-ben. *Metszetek*, 10(4), 65–101, <https://doi.org/10.18392/metsz/2021/4/4>
- Guagnano, G. – Santini, I. (2020): Active citizenship in Europe: the role of social capital. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(1/2): 79–98. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-05-2019-0100>
- Helliwell, J. F. – Layard, R. – Sachs, J. D. – Neve, J. E. D. (2021): *World Happiness Report 2021*. Sustainable Development Solutions Network.
- Hersh, E. D. – Goldenberg, M. N. (2016): Democratic and Republican physicians provide different care on politicized health issues. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(42): 11811–11816. <https://doi.org/10.1073/pnas.1606609113>
- Hitlin, S. (2003): Values as the Core of Personal Identity: Drawing Links between Two Theories of Self. *Social Psychology Quarterly*, 66(2): 118–137. <https://doi.org/10.2307/1519843>
- Hitsch, G. J. – Hortaçsu, A. – Ariely, D. (2010): Matching and Sorting in Online Dating. *American Economic Review*, 100(1): 130–163. <https://doi.org/10.1257/aer.100.1.130>
- Hoskins, B. (2006): *A Framework for the Creation of Indicators on Active Citizenship and Education and Training for Active Citizenship*. European Commission and CRELL Joint Research Centre, Ispra.
- Hox, J. J. – Moerbeek, M. – Van de Schoot, R. (2017): *Multilevel analysis: Techniques and applications*. Routledge, Abingdon.

- Huber, G. A. – Malhotra, N. (2017): Political Homophily in Social Relationships: Evidence from Online Dating Behavior. *The Journal of Politics*, 79(1): 269–283. <https://doi.org/10.1086/687533>
- Iyengar, S. – Konitzer, T. – Tedin, K. (2018): The Home as a Political Fortress: Family Agreement in an Era of Polarization. *The Journal of Politics*, 80(4): 1326–1338. <https://doi.org/10.1086/698929>
- Iyengar, S. – Westwood, S. J. (2015): Fear and Loathing across Party Lines: New Evidence on Group Polarization. *American Journal of Political Science*, 59(3): 690–707. <https://doi.org/10.1111/ajps.12152>
- Jennings, M. K. – Niemi, R. G. (1974): *Political Character of Adolescence*. Princeton University Press, NJ
- Jennings, M. K. – Stoker, L. – Bowers, J. (2009): Politics across Generations: Family Transmission Reexamined. *The Journal of Politics*, 71(3): 782–799. <https://doi.org/10.1017/s0022381609090719>
- Kelemen, Zs. (2015): Jól nézünk ki (...?!). Háztartások helyzete a válság után. TÁRKI Monitor Jelentések 2014. In Szivós, P. – Tóth, I. G. (szerk.): *Tárki Háztartás Monitor kutatás 2014. évi eredményeinek ismertetése*. Budapest, TÁRKI, 181–191.
- Klofstad, C. A. – McDermott, R. – Hatemi, P. K. (2013): The Dating Preferences of Liberals and Conservatives. *Political Behavior*, 35(3): 519–538.
- Kmetty, Z. (2015): Ideológiai és kapcsolathálózati törésvonalak a társadalmi-politikai térben a 2014-es országgyűlési választások előtt. *Studies in Political Science*, 2015(1) 8–34.
- Koch, A. – Imhoff, R. – Dotsch, R. – Unkelbach, C. – Alves, H. (2016): The ABC of stereotypes about groups: Agency/socioeconomic success, conservative–progressive beliefs, and communion. *Journal of personality and social psychology*, 110(5): 675.
- Leikas, S. – Ilmarinen, V.-J. – Verkasalo, M. – Vartiainen, H.-L. – Lönnqvist, J.-E. (2018): Relationship satisfaction and similarity of personality traits, personal values, and attitudes. *Personality and Individual Differences*, 123, 191–198. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.11.024>
- Makay, M. – Stefkovics, Á. (2021): Mi oszt meg minket? Politikai törésvonalak vizsgálata Magyarországon. In Barthel-Rúzsa, Zs. – Fűrész, G. – Pillók, P. – Stefkovics, Á. (szerk.): *Magyarország 2021: Társadalom, gazdaság és politika napjainkban*. Budapest: Századvég, 241–277.
- Mallinas, S. R. – Crawford, J. T. – Cole, S. (2018): Political Opposites Do Not Attract: The Effects of Ideological Dissimilarity on Impression Formation. *Journal of Social and Political Psychology*, 6(1): 49–75. <https://doi.org/10.5964/jssp.v6i1.747>
- Martin, N. G. – Eaves, L. J. – Heath, A. C. – Jardine, R. – Feingold, L. M. – Eysenck, H. J. (1986): Transmission of social attitudes. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 83(12): 4364–4368. <https://doi.org/10.1073/pnas.83.12.4364>

- McPherson, M. – Smith-Lovin, L. – Cook, J. M. (2001): Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27(1): 415–444.
<https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415>
- Nagy, I. – Tóth, I. G. (2001): Nők és férfiak választási magatartása. In Nagy I., Pongrácz T., Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001*, Budapest: TÁRKI és Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága. 238 - 257.
- Nakagawa, S. – Schielzeth, H. (2013): A general and simple method for obtaining R² from generalized linear mixed-effects models. *Methods in Ecology and Evolution*, 4(2): 133–142. <https://doi.org/10.1111/j.2041-210x.2012.00261.x>
- Nicholson, S. P. – Coe, C. M. – Emory, J. – Song, A. V. (2016): The Politics of Beauty: The Effects of Partisan Bias on Physical Attractiveness. *Political Behavior* 38(4): 883–898. <https://doi.org/10.1007/s11109-016-9339-7>
- Patkós, V. (2018): Pártos szavazók győzelme. A pártosság és a politikai megosztottság mintázatai a 2018. évi országgyűlési választás idején. In Böcskei, B. – Szabó, A. (szerk.): *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, Napvilág Kiadó; MTA TK PTI, 102–126.
- Policy Solutions (2022): *Széttartó világok. Polarizáció a magyar társadalomban a 2022-es választások után*. Budapest.
https://policysolutions.hu/hu/hirek/560/szettarto_vilagok_tanulmany
- Polyák, G. – Szávai, P. – Urbán, Á. (2019): A politikai tájékozódás mintázatai. *Média-kutató*, 20(2): 63–80.
- Rico, G. – Jennings, M. K. (2016): The Formation of Left-Right Identification: Pathways and Correlates of Parental Influence. *Political Psychology*, 37(2): 237–252.
- Schwartz, S. H. (1992): Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*. 25, 1–65.
- Stattin, H. – Korol, L. (2021): Is love politically blind? The role that the romantic partner plays for young adults' socio-political interest. *Journal of Youth Studies*, 24(4): 481–498. <https://doi.org/10.1080/13676261.2020.1742301>
- Stoker, L. – Jennings, M. K. (1995): Life-Cycle Transitions and Political Participation: The Case of Marriage. *The American Political Science Review*, 89(2): 421–433. <https://doi.org/10.2307/2082435>
- Stocker, L. – Jennings, M. K. (2005): Political Similarity and Influence Between Husbands and Wives. In Zuckerman, A. S. (szerk.): *The Social Logic of Politics: Personal Networks as Contexts for Political Behavior*. Philadelphia: Temple University Press, 51–74.
- Szabó, A. – Gerő, M. (2019): *A magyar társadalom és a politika, 2019: A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai integráltsága és részvétele*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
https://tk.hu/uploads/files/2019/mob_pol2019_online.pdf

- Szabó, A. – Gerő, M. (2020): A magyar társadalom politikai integrációja. In Kovách, I. (szerk.): *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. Budapest: Social Sciences. Argumentum Publishing House; Centre for Social Sciences, 89–126.
- van der Meer, T. (2010): In what we trust? A multi-level study into trust in parliament as an evaluation of state characteristics. *International Review of Administrative Sciences*, 76(3): 517–536. <https://doi.org/10.1177/0020852310372450>
- Van Zomeren, M. – Postmes, T. – Spears, R. (2008): Toward an integrative social identity model of collective action: a quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives. *Psychological bulletin*, 134(4): 504 - 535. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.134.4.504>
- Vida, G. – Kovalcsik, T. (2018): Magyarország választási földrajzi sajátosságai a 2014-es és a 2018-as parlamenti választások tükrében. *Modern Geográfia*, 15–30.
- Zuckerman, A. S. – Fitzgerald, J. – Dasovic, J. (2005): Do couples support the same political parties? Sometimes: evidence from British and German household panel surveys. In Zuckerman, A. S. (szerk.): *The Social Logic of Politics: Personal Networks as Contexts for Political Behavior*. Philadelphia: Temple University Press, 75–94.